

D66 Congres 107, 3 maart 2018, De Doelen Rotterdam

Toespraak Thom de Graaf, fractievoorzitter Eerste Kamer

Congres,

Anderhalf jaar geleden, toen we 50 jaar bestonden, schreven huidige en vroegere senatoren van D66 een boekje, Redelijk radicaal, waarin we terugkeken naar ons roemruchte verleden en de lijnen naar de toekomst doortrokken. We zagen heel wat perspectieven. Het enige dat we niet goed voor ogen hadden, was dat D66 een jaar later in een liberaal-christelijke coalitie ging regeren. Het voelt bij tijd en wijle nog steeds wat onwennig, ook in de Eerste Kamer. Niet onze droomcombinatie maar wel de politieke werkelijkheid. Die werkelijkheid is ook gevormd door partijen die niet willen regeren. Partijen die in deze onstuimige en onzekere tijden de kans hadden om deel te nemen en hun stempel te zetten op het klimaatbeleid, het immigratiebeleid en het Europees beleid, maar daarvoor terugschrokken. Verantwoordelijke partijen die in veel gemeenten en provincies meebesturen, met D66 maar ook met de VVD en het CDA, maar op nationaal niveau nu toch maar even niet. Maar ons wel de maat nemen. Ik heb dat betreurd, jullie denk ik ook.

In onze eigen geschiedenis zijn wij nooit weggelopen van verantwoordelijkheid als de maatschappelijke situatie er om vroeg en wij in dat politieke midden nodig waren. Niet in Van Agt 2 toen Jan Terlouw probeerde de strijdende partijen CDA en PvdA tot rede te bewegen, niet in Paars 1 toen Hans van Mierlo tegen de verdrukking in vasthield aan de noodzaak van politieke vernieuwing, niet in Paars 2 toen we getalsmatig niet nodig waren maar wel het hart van de coalitie vormden, niet in Balkenende 2 toen we nog maar zes zetels hadden maar het land aan een stabiele regering konden helpen in plaats van aan de derde Tweede Kamerverkiezingen op rij binnen een jaar. Als we al die keren hadden besloten in de oppositie te blijven omdat ons dat electoraal beter uit kwam, hadden we vind ik gefaald als verantwoordelijke, redelijke partij.

Ik ben blij dat wij ook dit keer, nu het er opnieuw om spant, die verantwoordelijkheid willen dragen. Er staat veel goeds in het regeerakkoord: arbeidsmarkt, klimaat, onderwijs, innovatie en wetenschap, internationaal. En ook een paar punten waar de Eerste Kamerfractie nog wel tegen aan hikt, maar daar komen we nog wel over te spreken. Met Kajsas zestal kan D66 bewijzen dat niet alleen maar oppositie maar juist regeren in moeilijke tijden loont. Ik heb daar alle vertrouwen in!

Beste democraten,

De intrekking van de wet raadgevend referendum is natuurlijk zo'n lastig punt. Zeker voor mij, ik zal dat niet verhelen. Jullie weten dat democratische vernieuwing mij altijd aan het hart is gegaan. Ik heb er vaak voor gevochten en ook regelmatig mijn neus gestoten. Dat hoort bij democratie: je staat voor je idealen, maar je kunt niet altijd winnen.

Terzijde: iedereen doet nu wel alsof democratische vernieuwing altijd de kern van D66 is geweest, maar laten we eerlijk wezen, dat lag verdeeld in onze partij: Hans van Mierlo stond ervoor, ik stond ervoor, Jacob Kohnstamm, Olga Scheltema en in de afgelopen 15 jaar mensen als Boris van der Ham en Gerard Schouw. Maar er waren ook tijden dat D66 zich op heel andere idealen concentreerde, zoals onder Jan Terlouw, toen hoorde je niemand over bijvoorbeeld de gekozen minister-president, over een ander kiesstelsel, laat staan over het referendum. Ik bedoel maar, we hoeven ons niet zomaar een ééndimensionaal etiket op te laten plakken. Wie nu doet alsof de afschaffing van het raadgevend referendum verraad aan onze eigen geboortepapieren is, heeft die nooit gelezen.

Bijna 20 jaar geleden, toen ik fractievoorzitter in de Tweede Kamer was, heb ik er mijn best voor gedaan om het echte referendum, d.w.z. het beslissend referendum als aanvulling op ons representatief stelsel een plek in onze Grondwet te geven. Het lukte toen niet, net niet, het sneuvelde op één stem. Wiegel hield 't toen tegen in de Eerste Kamer, u weet wel, die man die het tegenwoordig zo goed kan met Thierry Baudet kan vinden. Toen we dat beslissend referendum in 1999 niet voor elkaar kregen, is de politiek gaan knutselen met halve oplossingen buiten de Grondwet om, ik ook. We dachten: dan heb je tenminste toch wat. Eerst een tijdelijke referendumwet die een paar jaar later weer werd ingetrokken door een kabinet van CDA en PvdA, toen een raadplegend referendum over Europa in 2005 en de laatste paar jaar weer de wet raadgevend referendum waar eigenlijk vanaf de start niemand echt gelukkig mee was. En ik begrijp uiteindelijk waarom dat ongemak groeide: Als je alleen maar een adviesrecht aan kiezers geeft en geen echte beslissingsmacht, vatten ze dat op als schijn democratie. En je hebt er allerlei ingewikkelde afspraken voor nodig, over wanneer je het advies wel of niet moet overwegen, of je je als parlement tevoren eigenlijk wel mag binden aan de uitslag van een advies. En de hoge drempels die lang geleden werden bedacht – om er voor te zorgen dat zo'n referendum een uitzonderlijke correctie blijft op de vertegenwoordigende democratie en daarvoor niet in de plaats komt, drempels van honderdduizenden handtekeningen – werden door internet en social media totaal achterhaald: nu is het nog maar een klein klusje.

In de formatieonderhandelingen is het raadgevend referendum prijsgegeven, dat hoeven we niet te ontkennen. Maar er waren ook wel inhoudelijke redenen voor. Als een instrument slecht blijkt te werken, moet je bereid zijn om dat onder ogen te zien. Ik vind het voorstel van het kabinet om dit in te trekken daarom niet onlogisch. Maar wel lastig en ongemakkelijk. Want het steekt natuurlijk mij en heel veel andere D66'ers enorm als er wordt gezegd dat wij alleen de democratie omarmen als 't onszelf toevallig goed uitkomt. Wij waren toch de kampioen van de democratische vernieuwing? Ja, dat waren we en dat blijven we wat mij betreft. Als één weg doodloopt, dan zoeken we nieuwe wegen. We willen en kunnen niet volstaan met de analyse dat onze democratie gebreken vertoont. En ook niet alleen maar onze oude voorstellen nog eens afstoffen of wachten waar een staatscommissie mee komt. We zullen actief op zoek moeten gaan naar instrumenten die wél werken, die op een betere manier mensen niet alleen een stem maar ook een stuur in handen geven, inclusief een echt correctief beslissend referendum. Daar roep ik onze partij dan ook toe op! D66 heeft hier een essentiële opdracht en die staat wél in ons geboortebewijs. Die opdracht gaan we niet overlaten aan welke zelfverklaarde redders van het vaderland dan ook. Aan de slag!

Congres,

Mocht u het gemist hebben: mijn fractie heeft de afgelopen tijd hard gewerkt, alleen liep het niet zo in de gaten... De Eerste Kamer doet haar werk nu eenmaal vaak buiten de schijnwerpers en dat is maar goed ook, anders worden we vanzelf een tweede Tweede Kamer. En dat is er echt één te veel (je moet er toch ook niet aan denken, één Alexander Pechtold is geweldig, maar twee?). Maar soms staan ze die schijnwerpers er wel, en camera's en microfoons.

Vijf weken geleden verdedigde Pia Dijkstra haar wetsvoorstel voor automatische orgaandonatie in de Senaat. En vier weken geleden nog een keer. En drie weken geleden voor de derde keer. Ze had er wel een veldbed kunnen neerzetten. Het was een lang debat maar het is ook geen gemakkelijke materie en medische ethiek is nu eenmaal niet een kwestie van digitaal ja of nee. Daarom was het ook zo spannend en ongewis hoe het af zou lopen. Wij hebben als Eerste Kamerfractie met grote bewondering gezien hoe waardig Pia haar voorstel verdedigde, zonder grote woorden, de valkuil vermijdend van alle emoties, steeds inhoudelijk. Wat een klasse!

Democraten,

Volgende week zondag is het al weer acht jaar geleden dat Hans van Mierlo overleed. Ik denk nog vaak aan mijn politieke vader, aan zijn bevlogenheid en humor, maar ook aan zijn eeuwige twijfel, aan zijn intellectuele zoektocht, aan zijn menselijkheid binnen en buiten de politiek. Hans waarschuwde ooit dat een mens die op stap gaat met een citaat van een ander, een gevaar op de weg kan zijn, dus ik ben voorzichtig. Toch haal ik hem nu graag aan. Hij noemde het Binnenhof lang geleden eens “een centrum van communicatiestoornissen”. De laatste tijd komt die uitspraak regelmatig in mij op.

Het Binnenhof is een winderig kasteel geworden waar woorden alle kanten opwaaien en maar zelden in een coherente volgorde. Luisteren is nauwelijks meer een politieke deugd, roepen daarentegen lijkt het enige botte wapen. En liefst voortijdig roepen, voordat de argumenten bekend en gewogen zijn. De politiek dreigt een karikatuur van zichzelf te worden. Ik haal Hans van Mierlo aan, omdat ik geloof dat de manier waarop hij de politiek tegemoet trad nog steeds de essentie van onze partij vormt. Die essentie ligt niet alleen in de idealen die wij koesteren over vrijheid en individuele zeggenschap en internationale samenwerking. Ons bestaansrecht omvat ook hoe wij in de politiek willen staan, welke houding we aannemen, elke dag weer.

Ik vat die houding als volgt samen: bereid zijn om het argument te laten zegevieren in plaats van de machtsverhouding, bereid zijn om de rede te verkiezen boven de impuls, bereid om het recht doorslaggevend te verklaren en niet de emotie, om, als het er echt op aan komt, zorgvuldigheid voorrang te verlenen boven de grote woorden. En om zo nu en dan te twijfelen aan het eigen gelijk, omdat de werkelijkheid wel eens ingewikkelder zou kunnen zijn dan wij aannamen.

Beste Democraten,

Dat is voor mij de kern van D66. In tijden van flankenpolitiek en populisme kunnen we ons ook geen andere opstelling veroorloven. Noem het zorgvuldige politiek, noem het de geest van Hans van Mierlo, juist nu is die houding nodig. In het kabinet, in de Kamers en in de gemeenteraden, overal. En daar gaan wij onder aanvoering van Alexander en van Kajsa samen voor zorgen!

Dank jullie wel.